

Лекції з курсу «Безпека від кримінальних загроз»

Лекція 5. Право як засіб протидії кримінальним загрозам

План

1. Зміст поняття «право».
2. Основні функції права.
3. Спільне і відмінне в моралі та праві.
4. Кримінальне право.

Література:

1. Злочин // Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Я. Тацій (відп. ред.) та ін. 2017. С. 281.
2. Кришевич О.В. Кримінальний проступок і злочин: новели законодавства. Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листопада 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 74-78.
3. Копейчиков В. В. Правознавство: Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003.
4. Основи теорії держави і права: Навч. посіб. / І. І. Котюк, О. І. Котюк. Київ : Версія. 2003. 224.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. Київ : Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
6. Тлумачний словник з теорії держави і права. Авт.-упоряд. К. Г. Волинка. Київ : Магістр, 2006.
7. Петришин О. В. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). Харків : Право, 2007. С. 3-18.

1. Зміст поняття «право»

Право – це система загальнообов'язкових норм, що встановлюються державою і регулюють найважливіші суспільні відносини.

Основні ознаки права:

- 1) це система норм поведінки;
- 2) ці норми встановлюються державою;
- 3) ці норми є обов'язковими для всіх;
- 4) ці норми регулюють найважливіші суспільні відносини;
- 5) ці норми мають формальну (містяться в конкретних нормативно-правових актах) і юридичну визначеність (ці акти мають певну юридичну силу);
- б) виконання цих норм забезпечується примусовою силою держави;

7) за порушення цих норм встановлено *юридичну відповідальність*.

Система права – це обумовлена характером суспільних відносин внутрішня будова (структура) права, що полягає в об'єднанні правових норм в інститути та галузі права (елементи системи права).

Галузь права – це система правових норм, які регулюють певну *сферу суспільних відносин* (цивільне право, кримінальне право, земельне право тощо).

Інститут права – це система правових норм, які регулюють певний *тип суспільних відносин* (трудовий договір, злочин, кримінальна відповідальність тощо).

Джерела права – це способи зовнішнього закріплення правових норм.

Джерелами (або формами) права визнаються:

Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, прийнятий суб'єктами, які володіють відповідними повноваженнями, і приймається у встановленій формі та за конкретно визначеною процедурою, а також має на меті встановлення, зміну чи скасування норми права.

Правовий прецедент – це рішення судового або адміністративного органу, яке використовується як взірець при розгляді всіх аналогічних справ у майбутньому.

Правовий (санкціонований) звичай – це звичаєве правило поведінки, що являє собою багаторазове повторення певних дій і визнається державою правовою нормою (*принцип таліону*).

Нормативний договір – угода двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення норм права (*конституційний договір, міжнародний договір, адміністративний договір*).

Релігійні тексти (Коран, Біблія, Талмуд).

Право є цінністю, оскільки здатне задовольняти певні людські потреби, бути *інструментом реалізації та погодження інтересів суб'єктів права*. Власна цінність права пов'язана з його сутністю і полягає в тому, що у праві виявляється *міра свободи і рівності*. Право надає *свободу вибору*, погоджує *права й обов'язки*, встановлює *взаємну відповідальність особи і держави*, втілює гуманізм, *поєднує свободу і порядок* – долає хаос та забезпечує розвиток і охорону порядку.

2. Основні функції права

Функції права – це основні напрями впливу права на свідомість і поведінку суб'єктів суспільних відносин. Основна функція права полягає в тому, що воно є нормативним і загальнообов'язковим засобом врегулювання суспільних відносин, а значить функція є *нормативно-регулюючою*.

Функції права можна класифікувати за такими підставами.

За сферою правового впливу розрізняють такі функції: 1) *економічна* – регулювання економічних відносин; 2) *політична* – регулювання політичних відносин; 3) *ідеологічна* – формування суспільної свідомості шляхом правового визнання або заборони певних ідеологій; 4) *екологічна* – регулювання відносин природокористування; 5) *культурно-виховна* – регулювання відносин у сфері науки, освіти і культури.

За характером впливу на свідомість і поведінку суб'єктів суспільних відносин: 1) *нормативно-регулююча* – регламентування поведінки суб'єктів суспільних відносин; 2) *інформаційна* – доведення до відома змісту державної волі; 3) *комунікативна* – сприяння організації правовідносин між їх учасниками; 4) *орієнтаційна* – визначення ціннісних критеріїв поведінки; 5) *виховна* – вплив на формування світогляду та правосвідомості; 6) *захисна* – охорона соціальних цінностей від посягань на них.

За характером впливу на суспільство: 1) *статична* – закріплення і стабілізація існуючих суспільних відносин; 2) *динамічна* – сприяння виникненню і розвитку нових суспільних відносин; 3) *установча* – первинне заснування певних соціальних інститутів; 4) *інтегративна* – системоутворюючий вплив на суспільні відносини; 5) *охоронна* – охорона суспільних відносин від небажаних на них впливів; 6) *запобіжна* – запобігання виникненню небажаних суспільних відносин.

3. Спільне і відмінне в моралі та праві

І право, і мораль є *засобами соціального регулювання*. Їх норми (як правові, так і моральні) є соціальними, існують в реальній поведінці людей, протидіють свавіллю. Проте, вони мають різне походження і функції, що зумовлює чіткі відмінності між ними. 1) *Право* існує лише в *соціально неоднорідному суспільстві*, в

рамках якого виникає держава, а мораль існує як в державному, так і в додержавному суспільстві. 2) *Право* регулює лише *найважливіші суспільні відносини*, а *мораль* регулює ще й такі відносини, які не регулюються правом (наприклад, дружба, кохання). 3) *Право* має, як правило, *письмовий характер* та існує в офіційній формі, а *мораль* існує в основному в *усній* формі, а в разі письмового закріплення не має документальної форми. 4) *Право* поширюється *на громадян держави та осіб, які перебувають на її території*, а *мораль* поширюється *на групу*, яка дотримується саме цих моральних норм. 5) *Право* має *обов'язковий характер*, а *мораль* виконується лише у випадку авторитетності норми для суб'єктів. 6) *Право* *приймається у рамках спеціальної процедури*, що закріплюється нормативно, а *мораль* *закріплюється у суспільстві у довільному порядку*. 7) *Право* реалізується за допомогою спеціальних органів держави, а дотримання моралі гарантується суспільством у цілому, а не окремими його структурами. 8) *Порушення норм права* має наслідком застосування *юридичної відповідальності*, *порушення норм моралі* має наслідком застосування *засобів громадського впливу*, які не мають офіційно-примусового характеру.

4. Кримінальне право

Кримінальне право – це галузь права, тобто система правових норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є *кримінальним правопорушенням*, і які *покарання* підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

Завдання кримінального права – правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Всі діючі в Україні *кримінально-правові норми* містяться в ***Кримінальному кодексі України***.

У ***Загальній частині Кримінального кодексу*** представлено норми загального значення, які визначають основи кримінальної відповідальності, надають поняття злочину, визначають види та межі покарання за злочини, підстави звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання та ін.

В *Особливій частині Кримінального кодексу* визначається кримінальна відповідальність за окремі злочини. Норми Особливої частини можна застосовувати лише на базі Загальної частини КК.

Злочин – це передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, більш тяжке, ніж кримінальний проступок. Терміни «кримінальне правопорушення» і «злочин» не є синонімами з 1 липня 2020 р., коли набрав чинності Закон України «Про кримінальні проступки». Нині термін «кримінальне правопорушення» об'єднує в собі поняття «злочин» і «кримінальний проступок». Тому термін «кримінальний злочин» з точки зору права не має сенсу, оскільки злочином є тільки те діяння, яке передбачене кримінальним законом.

Незначні порушення мають назву проступок. Відносини, пов'язані зі вчиненням людьми суспільно небезпечних діянь та визначенням відповідальності за їх вчинення регулює кримінальне право, а самі ці діяння називаються злочинами.

Класифікація злочинів: за ст. 12 Кримінального кодексу України, що діяла до 1 липня 2020 року, за ступенем тяжкості злочини поділялися на: *злочини невеликої тяжкості* передбачали покарання позбавлення волі до 2 років, штраф, або м'якше покарання; *середньої тяжкості* – позбавлення волі до 5 років; *тяжкі* – позбавлення волі до 10 років; *особливо тяжкі* – позбавлення волі від 10 років і до довічного ув'язнення.

З 1 липня 2020 року діє **нова класифікація злочинів:** *нетяжке кримінальне правопорушення* передбачає основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років; *тяжке кримінальне правопорушення* – штраф у розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років; *особливо тяжке кримінальне правопорушення* – штраф у розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.